

Boekpresentatie

Wat Kan Ons Gebeuren/ Wat Ons Kan Gebeuren

Gerrit Hoogstraaten

Dinsdag 22 sept 2015

Dames en heren,

Al weer een hele tijd geleden heeft de heer Hoogstraaten mij gevraagd het eerste exemplaar in ontvangst te nemen van zijn boek: Wat Kan Ons Gebeuren? Of Wat Ons Kan Gebeuren? Ik vind het zeer eervol dat hij mij gevraagd heeft dat te doen en wil graag een korte reactie te geven.

Wat kan ons gebeuren is een indringende vertelling over een politieman zoals er velen zijn geweest in de tweede wereldoorlog. Agenten die strijd leverden met hun geweten. Ik kan u zeggen, het boek greep me naar de strot. Want in het hier en nu is het makkelijk oordelen, maar wat had jij gedaan? Dat heb ik, al lezende, mezelf meerdere keren afgevraagd.

In de dissertatie van Guus Meershoek: Dienaren van het gezag (waarnaar door Hoogstraten wordt verwezen), wordt beschreven hoe politiemensen ten tijde van de Duitse bezetting hun gevoel voor goed en kwaad konden kwijt raken. Maar Hoogstraaten maakt het persoonlijk en daardoor is het extra indringend. Het gaat over iemand, over iemand met een naam: Herman Hoogenbosch, een gewone politieman die deugt en door de omstandigheid (omdat het je kan gebeuren) ineens weer niet lijkt te deugen. Iemand met vrouw en kinderen. Iemand met wie je jezelf kunt identificeren. Iemand die mentaal uiteen wordt gerukt en als dat al niet genoeg was ook nog zijn zoon moest afgeven.

Ik moest het boek daarom zo nu en dan even wegleggen. Moest de dingen die ik gelezen had verwerken.

En waarom, vooral ook omdat het boek je terugbrengt naar die rot-tijd, de plaats, de omstandigheid. Ook als je er niet bij bent geweest waan je jezelf voortdurend de hoofdpersoon die onophoudelijk moet kiezen tussen twee kwaden.

Voor velen moet de verwarring tijdens het werk en het gevoel van pijnlijk ongemak verschrikkelijk zijn geweest. Waar ben ik in verzeild geraakt, waar ben ik ingezogen en alles wat je doet leidt tot vijandige blikken of verwijten. Je kunt het niet meer goed doen zonder dat het onomkeerbare gevolgen heeft. Je verliest je eer, voor anderen of voor jezelf. Wat vindt mijn vrouw, hoe reageren de kinderen? Hoe heeft het zover kunnen komen?

Orders worden dus zwijzaam in ontvangst genomen en als je toch voelt dat je iets moet doen omdat het niet klopt toon je verzet, probeer je te vertragen, je waarschuwt als je aanbelt: 'wonen hier ook Joden?' zodat men zich uit de voeten kon maken. Maar het klopt niet en je voelt dat. Een van de krijgsmacht afkomstige verbindende politiechef sust het geweten want 'hij valt wel mee' en omdat hij wel sympathiek voelt, wil je jezelf doen geloven dat het wel goed zal komen.

Het gaat over de alsmat terugkerende worsteling om het verstand in het reine te brengen met het gevoel. En dat lukt eigenlijk nooit.

Het schuldgevoel moet adembenemend zijn geweest omdat je jezelf er niet aan kon onttrekken 'omdat het je anders je baan kostte'. Men vergoelijkte en wilde dat de werkelijkheid niet waar was. Maar hij was wel waar. Iedereen wordt tegen elkaar uitgespeeld. De tussen de collega's bestaande animositeit en onderlinge wantrouwen moet verstikkend zijn geweest.

De dilemma's zijn aan de orde van de dag. Ze zijn de dag. Voor je gezin zorgen, carrière willen maken, voor orde en veiligheid staan, maar aan de andere kant gedwongen worden mee te gaan, een vervaging die ik eerder als een slangenei omschreef. Doorschijnend, niet echt tastbaar, maar je voelt en proeft aan alles dat het giftig is. Als dragers van integriteit weten politiemensen precies wanneer het morele kompas zich heeft laten verstoren.

En tot lang na de oorlog kon er niet over gesproken worden. In het begin van de jaren 80 heb ik nog gewerkt met zogenaamde Schalkhaarders. Het voelde altijd ongemakkelijk. Iedereen wist het en niemand zei het. Er werd niet over gepraat. Dat was taboe. De vraag hoe het allemaal kon gebeuren en waar ze zich voor hebben laten lenen, werd niet gesteld.

Het is nu 2015. Ok, een paar jaar terug wellicht voor het eerst, maar het heeft veel te lang geduurd voordat de politie het eigen handelen tijdens de bezetting onder ogen heeft durven zien. Ik vond dat daar verandering in moest worden gebracht. En ja, dat hebben we gedaan door het Jan van den Oever gebouw te openen als blijk van waardering voor zijn trouw vast te houden aan zijn principes. Maar vooral als voorbeeld voor anderen. Kan ik dan geen begrip opbrengen voor diegenen die dat niet helemaal lukte? Pfff, als je dit boek hebt gelezen, dan laat je dat wel uit je hoofd.

Hoe dan ook, ik vond destijds dat iedereen het verhaal over Jan van den Oever moest weten. Moest kennen. We leven in een tijd waarbij (wederom) onderlinge ongelijkwaardigheid op de loer ligt. En dienders worden geacht waakzaam en dienstbaar te zijn aan de waarden van de rechtsstaat. Snappen wat vrijheid, rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid betekent. Maar als je dat geen gezicht geeft, dan zijn het woorden. Woorden die verdampen. Met de opening van het gebouw van Jan van den Oever snapt de meeste dienders wel welk punt ik probeerde te maken. Maar in een boek *Wat Kan Ons Gebeuren* gaat het niet meer over snappen, maar vooral over voelen. Het ongemak voelen. Het doet zeer als je begrijpt hoe allemachtig ingewikkeld de positie van politiemensen in die tijd moet zijn geweest.

Juist in deze tijd is het goed als het boek gelezen wordt. Dit gaat niet over een ander. Dit gaat over ONS. Wat kan ons gebeuren? Wat mij betreft verplichte literatuur voor iedere diender. Opdat ze op tijd voelen wat wel kan en wat niet. En vooral dat ze het zien aankomen.

Er was een passage in het boek die mij bijzonder aangreep. Dat ging over de opleiding in Apeldoorn en het moment dat tijdens de les gezegd werd dat het niet iets was waar politiemensen zich druk over hoefden te maken. Dat ging over politieke keuzes en dat politiemensen die gewoon moeten uitvoeren. Want politiemensen moeten gehoorzaam zijn. Dat is op papier zeker zo. De orde zou ver te zoeken zijn als wij als dienders die rol niet op ons zouden nemen. Maar die orde moet democratisch bepaald worden en voor mij zelfs meer dan dat.

Want hedendaagse politici lopen met hun uitspraken soms langs de rand van de rechtstaat en daarom is waakzaamheid geboden. En vooral dienstbaarheid aan die rechtsstaat. Artikel 1 van de grondwet is niet voor niets artikel 1 van de grondwet.

Niet iedereen is zich bewust, voelt voldoende aan, wat er maatschappelijk soms dreigt te gebeuren. Wat je al niet kan gebeuren. En juist om niet verrast te worden door het gevoel, door te weten hoe het kan zijn en Wat Ons kan gebeuren, is dit boek voor iedereen een aanrader. Voor dienders in het bijzonder!

Dank dat ik dit mooie boek in ontvangst mocht nemen.

Bernard Welten

vml Korpschef Amsterdam-Amstelland